

Države došlo je oko 150 000 kineskih radnika, većinom na pacifičku obalu..., a njihova spremnost da rade za veoma niske plate podstakla je rasne predrasude njihovih belih protivnika i dovela do stvaranja jednog snažnog antikineskog pokreta među belim radnicima Kalifornije. Njihovo iseljavanje bilo je u početku privremeno, ali je, postalo potpuno 1902. godine. Ono je bilo ukinuto za vreme drugog svetskog rata kao gest prijateljstva.« (str. 485) Zbog istih predrasuda sudbina je zadesila i japanske radnike i farmere u Kaliforniji, ali njihovo isključivanje nije uslijedilo zakonodavnim mjerama, već »džentlmenkim« sporazumom s japanskom vladom godine 1907.

Restriktivne mjere ostaju na snazi, ali bitnih promjena u politici nije bilo sve do 1917. kada je uvedena provjera pismenosti (unatoč vetu predsjednika Wilsona), da bi konačno godine 1921. ukupan broj doseljenika bio strogo ograničen, »i konačno je bilo napušteno tradicionalno američko vjerovanje da zemlja ima prostora za sve koji žele da dođu u nju« (str. 485).

Navodeći još neke brojčane podatke i karakteristike tih restrikcija H. Parkes ovako završava svoj komentar u vezi s tim: »Nema sumnje u to da je neka vrsta ograničenja bila potrebna, osobito jer je za vreme i posle prvog svetskog rata većina drugih zemalja sveta usvojila sličnu politiku. Ipak, nemoguće je ograničenje, ma koliko ono bilo potrebno, ne smatrati korakom unazad od liberalizma ranijih generacija. Jedna od bitnih sloboda, gotovo značajna kao sloboda govora, jeste sloboda kretanja. Ona je u devetnaestom stoleću bila priznata skoro u celom svetu, i nju su ograničavale samo nazadne zemlje kao što je Rusija. Međutim, posle prvog svetskog rata sve zemlje sveta, uključujući i Sjedinjene Države, počele su da oko sebe podižu bedeme tako da su ljudska bića bila zatvorena u nacionalnim granicama. Pun tragičan učinak toga postupka postao je očigledan jačanjem totalitarnih diktatura tridesetih i četrdesetih godina dvadesetog stoleća, kada milioni žrtava političkoga, verskog i etničkog progona nisu mogli da pobegnu i svugde su bili proglašavani za nepoželjne.« (str. 602)

Ovaj naš prikaz Parkesove *Istorije Sjedinjenih Američkih Država*, s posebnim osvrtom na migracijska kretanja, samo je fragmentaran. Ali uzevši u cjelini ovo pozamašno djelo, složiti ćemo se sa Zivojinovićem, »predstavljajući sveobuhvatan i kritički pregled nastanka i uspona SAD u vodeću silu zapadnog sveta. Svojim metodičkim postupkom, pronicljivošću i poznavanjem svih vidova delatnosti i stvaralaštva, snaga i slabosti SAD, Parkes osvetljava američko društvo, privredu, politiku i duhovni razvitak kao kompleksni, složeni fenomen moderne istorije« (str. 19). Zbog svega toga ovo historiografsko štivo, pisano jednostavnom i kritički odmjerenom rečenicom, mami svojom uvjerljivošću i novim činjenicama, pa ga valja svakako i najpomnije čitati.

Ante Laušić

John A. Jackson

MIGRATION

Aspects of Modern Sociology
London/New York: Longman, 1986.

Dočekali smo i to da je »etabliрана« sociologija u Velikoj Britaniji pridala migracijskim procesima mjesto koje im već odavno i pripada: mjesto, kako knjiga kaže, »fundamentalnog društvenog procesa« koji postaje i od fundamentalnog značenja za sociologijsku teoriju i metodologiju. Knjiga Johna Jacksona, profesora sociologije na sveučilištu u Dublinu, predstavlja — kako on sam kaže — »a remarkable act of faith« od strane izdavača jedne od najpoznatijih socioloških serija, Longmanove serije *Socijalna struktura moderne Britanije*. Izdavač mu je povjerio zadatak da na razumljiv način prikaže stanje istraživanja modernih migracija, na minimalnom (91 stranici) prostoru koji inače serija stavlja na raspolaganje.

Jackson je knjigu napisao kao »obozavatelj« problema: za njega, migracija kao društveni proces jest jedan od ključnih čimbenika socijalne promjene i razvoja. Istraživanje migracija nužno je holističko, a »razmjene populacija« što ustvari migracije i jesu, predstavljaju sjajan izazov razvoju pluralnog društva.

Na tako omeđenu prostoru Jackson se odlučio za obradu migracija kao društvenog procesa; što znači da se nije upuštao u teme na koje smo navikli u gotovo svakoj obradi migracija (tipologije, unutrašnje-vanjske, procesi u imi- i emigracijskim društvima itd.), teme koje predstavljaju tvrdi repertoar funkcionalnih pristupa u istraživanju migracija, već se opredijelio za obradu i inače ključnih socioloških tema unutar migracijskog procesa. Tako u knjizi nalazimo sljedeću podjelu: Migracije kao društveni proces; Teorija tržišta radne snage i migracija; Odluka o migriranju i društvena promjena; Asimilacija i akomodacija; Politika migracija; Migracija i društvena struktura.

Literatura kojom podupire svoju obradu migracija za svakog bi »klasičnog« sociologijski funkcionalno obrazovanog istraživača bila začudna; u Jacksonovu pristupu ona je nezaobilazna. Tako se obrada migracija kao društvenog procesa opire (osim na klasičnu migracijsku teoriju: Ravensteina i Everetta Lee-a) i na Fernanda Braudela, slijedeći u modernoj obradi migracija tri osnovne domene obrade: prostornu, vremensku i socijalnu, kao što je to slavni povjesničar radio na primjeru migracija unutar sredozemnog bazena. U poglavlju o teorijama tržišta radne snage i migraciji Jackson, primjećujemo, ne upotrebljava koncepte koji su već ustoličeni u modernoj obradi veze tržišta radne snage-migracija (kao što je koncept »split labour market«), već se zadržava samo na razvoju svjetskog sustava tržišta radne snage, dakle na Wallersteinu (vanjske migracije), Hechteru (unutrašnje migracije i koncept »unutrašnje kolonizacije«) i Priceu (iseljavanje). Zato je međutim tema o odluci o migriranju i društvenoj promjeni poduprta cijelim nizom modernih sociologijskih autora i koncepata; nalazimo tu Giddensa, Bourdieua, Tourainea, Gellnera... A u obradi teme o migracijama i društvenoj strukturi mreža koncepata dâta je »ključnim« autorima kako na polju strukture, tako i na polju veze strukture i migracije. To su: Simmel s konceptom formiranja grupe, Goffman s konceptom interakcije, Rexova obrada Webera u rasnim odnosima, Doeringer i Piore u poimanju stru-

kture tržišta radne snage i migracija, Edna Bonachich, Alejandro Portes... sve autori koji su u posljednjih desetak godina teoriju i istraživanja migracije podigli na razinu »uvjerljivosti«. Pogledajmo pobliže pojedine Jacksonove obrade osnovnih mu tema.

Zašto je migracija (pojedince) društveni proces? Stoga, kaže Jackson, što pojedinac, mijenjajući prostor, mijenja svoj status, a mijenjajući status postaje »agent« društvene promjene kako u sredini koju napušta, tako i u sredini u koju je ušao. Truizam? Banalnost? Svatko tko je dulje vrijeme poslanik u sociologiji migracija zna koliko se sociologija sama morala razviti da bi se do tako banalnih spoznaja domogla i sociologija migracija. U najmanju je ruku moralo doći do »promjene paradigme«, i to do sljedeće: analitičari društvenih procesa morali su načiniti »skok« od »mita statičnog društva«, koje čine sedentarni pojedinci, spram društva koje čine pojedinci koji rijetko kad umru pod istim krovom pod kojim su se i rodili.

Poimanje društva sedentarnim bilo je dovelo sociologiju i do metoda istraživanja migracija kakve smo poznavali sve donedavno: do funkcionalnih metoda, koje su neko društvo X proglasile imigracijskim, sačinile spisak uloga kojima se u takvu društvu mora podrediti imigrant, svrstale imigranta u procese akomodacije, integracije itd. a zatim ga promatrale kao mušicu koja se koprcu u kutiji od šibica.

Spoznaja da »prirodno stanje pojedinca« nije sedentarno već pokretno dovela je do tvrdnje »da smo svi migranti«. Kako onda razlikovati »pravu« migraciju od »prirodnog stanja« pokretljivosti ljudi u industrijskom i post-industrijskom društvu?

Jackson predlaže sljedeće kriterije: prvi, migracija mora biti kretanje preko administrativne granice; drugi, migracija mora imati trajno značenje; treći, migracija mora značiti i određenu prepoznatljivu društvenu promjenu za pojedinca, što znači promjenu statusa ili promijenjeni odnos spram društvene i fizičke okoline. Stvar se iskomplikira ipak time što migracije jesu predmet interesa četiriju znanosti koje međusobno nisu dovoljno razgraničene: demografije, ekonomije, sociologije i geografije. Sve donedavno nejasne im

granice predstavljale su poseban problem za sociologiju (migracija) koja je imala znatne teškoće u uspostavljanju vlastita predmeta istraživanja migracija. Oslanjala se na modele iz ekonomije, procese iz socijalne psihologije i deskripcije iz demografije i geografije. Tek u novije vrijeme, otkad se sociologija pomakla ka jedinstvenom tretmanu individualnog i institucionalnog svijeta u prostornoj, vremenskoj i društvenoj dimenziji, u stanju je odrediti svoj vlastiti predmet istraživanja u polju migracija. A to je: doprinos i uloga individualnog i grupnog ljudskog »agenta« u promjeni okoline koju mijenja već i ZATO, STO JE I SAM FIZIČKI promijenio svoj prostor.

Na ovoj točki, kad povezuje individualno i grupno migriranje te učinke na društvenu promjenu, Jackson se približava osuvremenjivanju istraživanja društvene promjene koje je i nama blisko: povezuje, naime, istraživanje migracije s mikropovijesti okoline tvrdeći da svaki čin migriranja redefinira povijest i mora biti spoznat i u svojoj povijesnoj dimenziji. Čin migriranja utječe na promjenu u cijelom nizu odnosa u vremenu, u prostoru, među grupama. Kao primjer navodi klasične studije Zelinskog (1971) i Courgeaua (1982) o *Tri stoljeća prostorne mobilnosti u Francuskoj*, u kojoj je potonji uspio pokazati način na koji je, tijekom tri stotine godina, prostorna mobilnost ustupala mjesto novim društvenim oblicima i *vice versa*. Vrijedno je navesti Jacksonov zaključak tome razmatranju: »Migrant je provodnik promjene jer sadrži iskustvo dvaju društava: izazov je jednako za društvo koje ga nije bilo u stanju zadržati kao i za društvo u koje ulazi. Uspjeh u nastojanju da se održi mobilnost populacije propituje se u oba slučaja« (str. 49).

Poglavlje o asimilacionističkim i akomodacijskim procesima uspješno je saželo dosadašnja istraživačka iskustva o apsorpciji imigranata, o etnicitetima i odnosima moći u migracijskim zemljama. Jackson klasificira dosadašnje spoznaje o procesima između »domaćih« i »dodjoša« na dimenziji »tko ima moć« u društvu; pritom upotrebljava znanu klasifikaciju M. N. Margera (*Race and Ethnic Relations*, 1985) koja prema odnosima moći dijeli multietnič-

ka društva u tri osnovne skupine: kolonijalna etnička društva, korporativno pluralistička i asimilacionistička. Budući da je Jugoslavija u toj klasifikaciji spomenuta u skupini »korporativno pluralističkih« višetničkih društava, zadržat ćemo se malo na svakoj od skupina.

Kolonijalna višetnička društva nastala su na odnosima moći u kojima jedni imaju sve (zemlju), drugi su »prirodno« podređeni: odnosi manjine i većine uređeni su zakonima — slučaj je to Južne Afrike i nekadašnje segregacionističke Amerike.

Korporativna pluralistička društva temelje se na odnosima moći u kojima nijedna skupina izrazito ne dominira dulje vremena. Obično je u takvim društvima dobro izmjeren odnos između političke, socijalne i ekonomske moći, tako da nijedna etnička skupina nije dokraja zapostavljena. Svaka skupina, naravno, ima neke zahtjeve spram ostalih, no svjesna da se istovremeno da bi više izgubila da se nalazi izvan no unutar višetničke zajednice. U takvim društvima postoje stalna trvenja između barem dviju etničkih skupina, jer svaka od njih smatra da ima pravo biti »vođeća«. Što joj druge dakako osporavaju. U takvim društvima etnicitet ustvari predstavlja najveću društvenu vrijednost. Tipičan primjer za to je Jugoslavija.

Asimilacionistička društva uređena su na odnosima moći koji pretpostavljaju da većina apsorбира etničku manjinsku kulturu. Istovremeno međutim nijedan pripadnik etničke manjine ne može biti zapostavljen u napredovanju u društvu većine. Marger (i Jackson) pokazuju da su ta tri osnovna tipa višetničkih društava danas nastala iz triju skupova specifičnih povijesnih prilika: kolonijalno — iz prinudnih migracija (robova, zatvorenika); korporativno pluralističko iz nedobrovoljnih državnih tvorbi raznih etnija; asimilacionističko — iz relativno neprinudnih migracija. U kojem od tih društava (odnosa moći) tinjaju najžešći konflikti?

U višetničkim društvima, rekli bismo s Jacksonom, u kojima se odnosi moći reguliraju korporativno pluralistički, a istovremeno se i neprestano podiru intenzivnim miješanjem etnija uslijed migracije. Ukoliko je u tu smjesu još unesen i čimbenik nerazvijenog

Juga i razvijenog Sjevera, korporativno pluralistička međuetnička igra može biti znatno otežana. Do te mjere da migracija etnija postane eksplozivna smjesa i »legitimitet« u igri moćnika.

Zbog takvih, i još mnogih drugih suvremenih spoznaja o odnosu društvene promjene i migracije, Jacksonova je knjiga više nego dobro došla na tržištu popularne sociologije.

Silva Mežnarić

Werner Meys/Faruk Şen (izdav.)

Zukunft in der Bundesrepublik oder Zukunft in der Türkei?

Eine Bilanz der 25 jährigen Migration der Türken

Frankfurt a. M.: Dagyeli Verlag, 1986, 190 str.

Ovaj zbornik pojavljuje se u okviru nakladničke djelatnosti Centra za turske studije iz Bonna kao njegova četvrta publikacija. Riječ je o skupnom radu njemačkih i turskih istraživača migracija i migracijske politike. Rad je tiskala nakladna kuća Dagyeli Verlag, koja je već objavila nekoliko zanimljivih naslova, među kojima izdvajamo komparativno politologijsko djelo Faruka Şena i Gerharda Jahna (Izborno pravo za strance — položaj i razvoj u Evropi). U zborniku su zastupljeni gospodarski, društveni, politički i obrazovni aspekti migracija interpretirani na uzorku turske populacije u SR Njemačkoj.

Nurhan Akçayli (»Turski povratnici i njihove prilike u Turskoj — učinak Zakona o povratku iz turskog primjera«) bavi se nekim pitanjima turskih povratnika. Po njemu na povratak bitno utječe, masovna nezaposlenost posredovana krizom. Tako se na tržištu rada 1985. nalazilo 863.589 Turaka. S povratkom je svakako povezan problem ponovnog uključivanja u tursko društvo. Povratnici se mogu uključiti u ulaganjem uštedevine u male privatne pogone, »malu privredu«. Ovom načinu pribjegava dio povratničke populacije, dok se ostali priklanjaju rentijerskim i servisnim djelatnostima. Reintegracija je moguća i zajedničkim ulaganjem u javni sektor.

Sličnu temu (»Namjere povratnika Turaka tijekom migracijskog procesa 1961—1985«) obrađuje Ursula Mehrländer, voditeljica Radne grupe za istraživanje stranaca i migracijske politike Istraživačkog instituta Zaklade »Friedrich Ebert« iz Bonna, i jedan od autora studije koja se suprostavlja ksenofobiji (Bammel/Mehrländer/Strück: *Argumente gegen Ausländerfeindlichkeit*. Bonn: Friedrich Ebert Stiftung, 1985.)

Ona u tom prilogu analizira proces povratka turskih migranata posredovan odnosima na tržištu radne snage, gospodarskim ciklusima i migracijskom politikom oblikovanom prema privrednoj situaciji. Dakle, procesi povratka ovisili su od ponude i potražnje robe — radne snage. Pojačana potražnja iz šezdesetih godina nije navodila na povratak, a smjena ciklusa konjunktura ciklusom recesije/krize iz 1973. uzrokovala je povećani povratak. Na odluku o povratku utječu dužina boravka, količina uštedevine i zadovoljstva ulogom i statusom. Drugi aspekt promatranja je migracijska politika, koja je u bitnoj vezi s ciklusima konjunktura i recesije. Prvi ciklus donio je tolerantnu, a drugi restriktivnu, netolerantnu migracijsku politiku. Potonja se očitovala u Zakonu o poticanju povratka iz 1983, prema kojem svaki stranac, koji se odluči na povratak dobija otpremninu u visini od 10.500 zapadnonjemačkih maraka, a za svako dijete dodatnih 1500 maraka (usp. str. 64). Na taj način vratilo se više tisuća Turaka prema kojima savezna vlada neokonzervativne provenijencije nema više nikakvih obveza.

Prilog Gerda Diersa (»Tursko stambovništvo u Sjevernoj Rajnoj i Zapadnoj Falačkoj — njihove prilike u budućnosti i uključivanje u pokrajinu Sjeverna Rajna — Zapadna Falačka«) govori o problemima integracije turskog življa u ovim pokrajinama, a prilog Faruka Şena (»Narodnoprivredna vrijednost Turaka u SR Njemačkoj«) o povijesti migracije Turaka, njihovu udjelu u njemačkoj privredi. Tematski prilog Gerda Diersa najbliži je rad Wernersa Mayera (»Grad Essen — uključivanje Turaka na primjeru jednog grada«), koji obrađuje problem integracije stranaca i političke participacije na primjeru Essena. Tako u